

Nov. 75

Atle i Åstam
11/11/1975
11/11/1975

Opplysnings-
komiteen for
Norges Sivil-
arbeid.

[Norske kvinner og menn.]

For få dager siden passerte vi halvårsdagen for landets frigjøring. I dag merker vi at meget av det som hente i den første tiden etter frigjøringen allerede tilhører en forgangen tid. Det er blitt historie. Situasjonen den gang og situasjonen nå er på mange måter så forskjellig at vi har lett for å glemme hvordan det var. Et halvår er i alminnelighet ingen tid i et lands historie, men det halvår som nå har forløpet har ført med seg flere fundamentale ~~for~~ endringer i landets liv og trivsel enn meget lengre perioder i landets historie tidligere.

Det kan derfor være grunn til et øyeblikk å ta et pust i bakken og se hvor vi står i dag.

Hvordan var situasjonen i landet da vi ved våre alliertes og egen hjelp omsider fikk kastet øket av? Hvor står vi i dag, og fremforalt, hva skal vi gjøre i tiden framover? Hvilke mål skal vi sette oss, og hvordan skal vi søke å nå disse mål?

[Når vi skal ta et overblikk over dagens situasjon, for på det grunnlag å søke å trekke linjene videre framover, er det sundt og riktig å ta utgangspunkt i stillingen som den var i frigjøringsøyeblikket og forsøke å trekke de ledningene en kan ut av det som er utrette i den korte tid som er gått.]

Forandringen siden frigjøringen viser seg på mange områder. Vår første umiddelbare og impul-

sive reaksjon på de lykkelige begivenheter den gang var en grenseløs og primitiv glede. Vi var i bokstavelig forstand en nasjon i jubel. Den glade stemning fortsatte som rimelig kan være i adskillige måneder framover, men ble etterhvert avløst av, som også riktig er, en mer alvorstfyllt og bevisst arbeidende innstilling blandet med den indre mer stille glede over at vi igjen er herre i eget hus. Det som noe foraktelig er blitt kalt feriementaliteten i det norske folk var nettopp dette at vi kastet oss ut i en helt naturlig gledesrus over det store som var skjedd. ^{Du u/} Like naturlig og riktig at vi nå er gått inn i den jevne hverdag, ^{der} hvor arbeide og slit blir det vesentlige og hvor ~~glæden~~ og ~~skuffelsen~~ vandrer til høpe.

Det var kanskje på dette, ~~skal jeg si~~, mentale område, at vi står overfor de vanskeligste problemer ved overgangen fra krig til fred. Under krigen var det en nasjonal innsats å gjøre minst mulig, og sabotere mest mulig. Etter freden er den en nasjonal plikt av første rang å legge ryggen til og ta i det en kan. Det er klart at en så fundamental forandring i innstillingen til det daglige liv ikke fullbyrdes i løpet av en eneste natt. Etter min oppfatning har det norske folk, slik som forholdene har ligget an, klart denne oppgaven på en måte som lover godt for framtiden.

På nesten alle områder av samfundslivet er der skjedd vesentlige og fundamentale endringer

med de lenn på...
i løpet av det forgangne halvår. Det som folk flest merker mest i det daglige liv er forsyningene av forbruksvarer. Alle vet fra sine daglige erfaringer hvilke avgjørende forbedringer som her har funnet sted.] For en del næringsmidler er rasjoneringen allerede opphevet. Der hvor rasjoneringen framdeles ^{skal} må opprettholdes, er rasjonene vesentlig øket. Granrasjonen for mel er øket fra 200 til 250 gram pr. dag, rasjonen er i dag så stor at den vel i virkeligheten ikke betegner noen begrensning av forbruket. Fettrasjonen er øket fra 30 til 50 gram pr. dag. Vi har fått en kafferasjon på 50 gram pr. uke. Når vi ikke har funnet å kunne gjøre denne større, skyldes dette valutamessige forhold. Vi må først og fremst bruke vår dyrekjøpte utenlandske valuta til andre viktigere formål.

Produksjonen av tobakkvarer er nå kommet opp på normalt førkrigsnivå, og det er bare et tidsspørsmål hvor lenge det vil gå før lagrene er så rikelige at en helt kan sløyfe tobakkstasjoneringen

[Landets samlede import er, som økingen av enkelte rasjoner viser, i rask vekst. Fra juni til oktober er kroneverdien av importvarer pr. måned øket fra 116 mill til mill kroner.]

I forsyningspolitikken har en måttet foreta en ^{ny} ~~ny~~ brensjevurdering av forsyningene av forbruksvarer og forsyningene av industrivarer. Når forsyningen av forbruksvarer er blitt gjennomført i en slik forsert målestokk i den første tid, så var ^{den} begrunnelsen at det det først og fremst gjaldt var å bringe folkets helse og dermed deres arbeids-

evne på fote igjen. Så snart forbruksvareforsyningen har nådd er forevarlig helsemessig nivå, vil en måtte gå over til å legge hovedvekten på import av industrivarer. I det lange løp kan landets næringsliv bare bringes på fote gjennom en større import av slike varer. Og på dette område måtte man ved frigjøringen faktisk begynne på bar bakke.

De små tilførsler av tysk brensel man hadde hatt i slutten av okkupasjonen falt vekk og brensel måtte skaffes annet steds fra. Det så mørkt ut til å begynne med, men situasjonen har utviklet seg gunstigere enn man hadde våget å regne med. Til i går var det kommet inn 689 000 tonn kull til landet, [og de tildelinger man er stillet i utsikt for den del av året som står igjen, med levering fra Amerika, England og Ruhr, er ganske betydelige. Hertil kommer utsiktene til levering på en avtale med Polen. Transportvanskeligheter kan imidlertid føre til at dette vil ta noen tid.]

Når det gjelder gjenreisningen av vår industri er det kull som er det sentrale problem. Den import som har foregått kan se stor ut, og den har vært tilstrekkelig til å unngå den rene katastrofe. [For den framtidige utviklings skyld må, hvis vår industri skal kunne vokse, importen økes ytterligere. Og vi har håp om at dette vil lykkes.] Behovet for kull er stort og langt fra dekket. Det kan framdeles ikke regnes med kull til husoppvarming, bare i de distrikter hvor der er særlig vanskelig med ved, vil det bli tildelt noe kull.

Importen av jern og stål og ferdige produkter av disse råstoffer, er for alvor kommet i gang. Det er vanskelig med enkelte ting, men situasjonen er såpass god at det allerede i midten av august ble mulig å frigi omsetningen av jern og stål fra produsent til forhandler. Også andre rasjoneringsbestemmelser, (som f.eks. for spiker og stift) har det vært mulig å lempe på.

Behovet for byggematerialer er som følge av gjenreisningen betydelig større enn normalt. (Regulerings-^{Rasjoneringen} leringen) av (bruk av) de viktigste byggematerialer må derfor fortsette ennå i lang tid framover. (Opprettholdelsen av rasjoneringsbestemmelsene på dette område er forøvrig også nødvendig) for å sikre seg at materialene blir brukt til det mest påtrengende behov og ikke til luksusbetonte bygg.

(Av trelast hadde man i begynnelsen av september måned til disposisjon omtrent et normalt helleårsforbruk for krigen, d.v.s. omkring 200 000 standards. Behovet her er imidlertid så stort at man ennå ikke kan betegne situasjonen som tilfredsstillende. Meget vil her avhenge av hvordan avvirkingen i de norske åkoger vil forløpe i de kommende måneder.)

Sementproduksjonen vil i slutten av året sannsynligvis komme opp på et høyere nivå enn noensinde tidligere.

Våre eksportn^{er}inger måtte også ta fatt på bar bakke etter frigjøringen. De hadde store vanskeligheter å kjempe med. Det er vesentlig gjødning og papir som til å begynne med var våre eneste eksportvarer, men etter hvert er også

andre varegrupper kommet med. Fiskeeksporten er således kommet i gang. I september eksporterte vi for 4.5 mill kr. saltsild og 1000 tønner saltet torskerogn. 11 900 tonn papir og sellulose ble eksportert i samme måned. [I alt] beløp vår eksport [for] de 5 første måneder siden frigjøringen, seg til 76.5 mill. kr. Det er ikke noe stort beløp, men det viser at tingene kommer i gang i gjen, og at utviklingen går i den riktige retningen.

Et av de største problemer som landet i øyeblikket har å arbeide med er gjenoppbyggingen av Finnmark. Statsmyndighetene har ansett denne oppgaven så viktig, at [det er] et medlem av regjeringen som har ^{den} som sin spesielle oppgave å arbeide med Finnmark-problemene.

I sin brutale enkelhet er problemet følgende: Til en befolkning ^{i Finnmark} på 70 000 mennesker står det igjen hus til vel 10 000. Problemet er å skaffe hus for 60 000 mennesker. [Av disse er] ^{av befolkningen her} vel halvparten allerede vent tilbake til sine ødelagte hjembygder. [Den film som nylig er tatt opp fra Finnmark, og som forleden uke gikk på lydfilmvisen her i Oslo] viser bedre enn ord hvilke problemer man har med å gjøre i Finnmark. Familiene i Finnmark er gjennomsnittlig på 4.8 personer. Det vil med andre ord si at der for å tilfredstille boligbehovet for denne landsdel må bygges 12 000 leiligheter.

Arbeidet med Finnmarksproblemet er kommet i gang. Den første oppgaven ~~har~~ ^{er} [den] stod overfor var å skaffe det administrative og organisatoriske grunnlag for løsningen av problemene. De presse-

folk som nettop er kommet tilbake fra en tur i Finnmark har fått et levende inntrykk av hvilke vanskeligheter, både av organisatorisk og av annen art, en her står overfor, og de er blitt overbevist om at de folk som der oppe stiller med løsningen av problemene, ~~ikke~~ gjør et så godt arbeide som det overhodet er mulig.

Den neste oppgaven er å få i gang en provisorisk gjenoppbygging. Regjeringen har her stillet til disposisjon 20 mill kroner til dette formål, og en god del er allerede gått med til å skaffe 1 000 barakker. Vi har i første omgang vært sendt til å nøye oss med barakkebygg. Det er allerede sendt 1 000 barakker, og innen jul håper vi å få være nådd opp i 2 000.

Også permanent ^{bygg} [bebyggelse] er under oppferelse. 200 mindre laftekus er sendt nordover. Meningen er å utnytte vinteren til å få ferdiglaget så mange slike laftekus som fabrikkene kan produsere, vi håper på 800 til 1000 som vil bli sendt oppover til våren.

Skogbruket er kanskje den sektor av landets næringsliv som har sluppet billigst fra krigens ødeleggelse. Samtidig er forholdet [det] at skogbrukets betydning for landets økonomi har økt sterkt i løpet av krigen.

Skogen skal i dag fylle ^{4.} 2 viktige oppgaver. Den skal skaffe den vesentlige del av materialene til landets gjenoppbygging, og den skal skaffe råstoffer til en viktig industri. En industri som i dag har store nye muligheter og som skal bringe hjem en stor del av landets valutatilgang.

Et lite regnestykke vil her kanskje forbause mange. En dyktig skogsarbeider hugger vel 3 m^3 på dagen. Av dette tenner får vi en tonn avisepapir. Med prisene på verdensmarkedet i dag kan dette avisepapir selges for vel 500 kr. Nå er det selvfølgelig meget annet som trenges før det felte tre er blitt gjort om til papir. Vi må ha østere, tremassefabrikker, papirfabrikker og industriarbeidere, men alt dette har vi til dels i overflod, det er bare tenneret som mangler. Satt på spissen kan man derfor si at hvert dagsverk som går tapt i skogen i vinter koster landet 500 kroner i utenlandsk valuta.

Treforedlingsindustrien har muligheter for en stor framtid. Om disse muligheter skal kunne bli til virkelighet, avhenger av 2 ting. For det første må treforedlingsindustrien få en bedre ordning med råvaretilførsler og fordeling. En fordeling av produksjonsoppgavene og en bedre utnyttelse av fordkingens resultater gjennom felles tiltak. Gjennom felles innsats av alle industri- grener må nivået bringes høyest mulig opp, teknisk, organisatorisk og finansielt.

Den annen forutsetning er at råstofftilgangen til treforedlingsindustrien i løpet av meget kort tid bringes opp på det nivå som ligger langt over de tilførsler de får i dag. Dette er en sak som ikke bare interesserer treforedlingsindustrien alene. Det er en sak som gjelder hele landet. Jeg appellerer til alle dem som dette angår, skaff tenner til vår treforedlingsindustri.

I jordbruket og skogbruket er okkupaasjonstidens tvangshugst og tvangsdyrkingsbestemmelser opphevet^{ok}. Dette er ikke gjort fordi behovet nå er mindre, det er tvert i mot økt, men det er gjort ut fra bevisstheten om at bestemmelsene i dag er overflødige, og at disse næringers kvinner og menn kjenner sine plikter mot land og folk, og sker sin produksjon så langt det står i menneskelig makt.

Fiskerieringens største problem i frigjøringsøyeblikket var å skaffe brønsel og kull til fiskeflåten. I dag kan man vel si at dette i det store og hele er løst. Rasjoneringen opprettholdes ^{avna} [framdeles] men det kan neppe sies at det foreligger noen mangel som hemmer fisket. Generatordrift av fiskeflåten er under avvikling.

[Forsyningene med fiskeredskaper er på den annen side ikke så tilfredsstillende. En særlig utsending til London arbeider imidlertid med å skaffe disse artikler, og dette arbeidet har da også etter forholdene gitt gode resultater.]

Det norske sildefisket på Island er kommet i gang igjen. Urustingen ble skaffet [såvel] fra England [som] fra Island, og der er etablert en salgsgorganisasjon for saltet fetsild.

^{Språkforholdene} Beskjeftigelsesproblemet stod som det store spøkelse under myndighetenes forberedelse av arbeidet i den første frigjøringstiden. På V-dagen var 90 000 personer knyttet til tyske eller tyskbetonte arbeidsplasser. Den viktigste oppgaven i den første tiden var å avvikle virksomheten på disse arbeidsplasser hurtigst mulig, og sende arbeidere og funksjonærer til sine hjemsteder. De ble først og fremst

anvist arbeide i jordbruket og skogbruket.

Beskjeftelessesstatistikken ^{for sysselsattene} viste mindre nedgang i den første tiden enn det var ventet. I mai og juni gikk tallet på sysselsatte arbeidstrygdede ned med 35 600. Fra utgangen av juni har ^{sysselsattene igjen økt} beskjeftelessen imidlertid igjen hatt en stigende tendens, slik at talle for september var 12 600 høyere enn i juni. Den omfattende arbeidsledighet, som man kunne ha fryktet, uteblev. Tallet på de registrerte helt arbeidsledige, kom ikke opp i mer enn 14 400 ved utgangen av juni, da det nådde et maksimum. Siden har tallet ^{ligget} på omkring 10 000. Men man skal ikke være blind for at ^{vi nok har} det vel foreligger en skjult arbeidsledighet, da mange har tatt seg en ^{ganske} (rätt) lang ferie, og har levd av sine oppsparte midler.

Arbeidsmarkedet har i første rekke vært preget av mangel på arbeidskraft, særlig i jordbruket og skogbruket. Her var det i juli måned meldt ledig 19 600 plasser, av disse ble hele 12 400 ikke besatt.

Displaced persons er det navn man har satt på alle de ulykkelige mennesker som krigen har revet ut av sitt miljø og plassert et eller annet tilfeldig sted i verden. Også for Norge har dette vært et stort problem. Vi hadde 7 000 fanger i Tyskland, bortimot 50 000 norske flyktninger i Sverige, og her i landet hadde ^{vi omkring} 1-er 1 000 sivile av fremmed nasjonalitet. Hertil kommer at vi hadde ^{ca} 50 000 som var evakuert fra Finnmark, og som var spredt på forskjellige steder i Norge. I dag er tysklansfangene kommet hjem, og er blitt tatt hånd om. Den norske

flyktningeadministrasjonen i Sverige er så godt som avviklet, og flertallet av de utlandske displaced persons her i landet er sendt hjem.

Det som står igjen ^{er å løse} [på dette område] er først og fremst, ^{de tusinder evakuerte fra Finnmark} de tusinder evakuerte fra Finnmark.

[For disse er det i standbrakt økonomiske støtteordninger.]

- - -

Jeg har her nevnt noen av de enkelte problemer vi har hatt å balle med, og hvordan vi har søkt å løse dem. Det største av alle problemer [- det problem hvis løsning var forutsetningen for at vi skulle kunne greie å bestre alle enkelte problemer] har vært alle ^{de spørsmål} [spørsmål] som står i sammenheng med stabiliseringen av det norske samfund. Okkupasjonstiden førte til store forskyvninger i landets økonomiske liv. Store verdier er gått tapt eller blitt flyttet over på andre hender. [Myndighetene ble (her) stillet overfor (de) ^{vanskelige} vurderingsspørsmål,] [å sanere forholdene på et retferdig grunnlag]. Utviklingen i [de] andre land [som har hatt tilsvarende problemer] viser kanskje best hvor ^{ømtalelig} dette grunnleggende spørsmål [i virkeligheten var]. Vi har sett hvordan [omfattende] ^{store} arbeidsnedleggelse og uløselige politiske konflikter andre steder har fulgt i frigjeringens kjølvann. Her hjemme har vi [vært så heldig å slippe] ^{små} elikø opprivende begivenheter. Jeg tror dette kommer av at vi har maktet å løse [de omfattende] saneringsproblemer ^{ne} på en måte som har vunnet alminnelig tilslutning og tillit i en overveiende del av den norske befolkning. Gjennom disse saneringstiltak er grunnlaget lagt til rette,

Utgår

Julius

og på dette trygge grunnlag vil regjeringen kunne arbeide videre med de problemer som nå står i forgrunnen.

Jeg nevnte ~~sted~~ at det første mål var å få lagt et forsvarlig grunnlag for folkets helse og arbeidskraft, ved å sørge for tilstrekkelige forsyninger av mat, kler, ^{dyssomakerier} skog og andre forbruksvarer.

Men det er like viktig av skaffe folk forevarlige boliger. Allerede før krigen hadde vi et alvorlig sosialt problem å kjempe med på dette område, [og forholdene er ikke blitt bedre i løpet av krigsårene.]

De problemer som [ennå] var uløst da krigen kom består framsides, og hertil kommer så alle de boliger som er gått tapt, [som] og mer eller mindre ^{kan det} følge av krigshandlinger. Men dette er ikke hele problemet. Like viktig er det å være oppmerksom på at i de siste 5 år ^{alle var uskyldige} har praktisk talt [all] normal boligbygging [stått stille]. Hele tilveksten av [den som hvert år kommer som] nye hussekende er derfor kommet i tillegg til dem som trenger nye boliger.

De vanskeligheter ^{vi} står overfor i forbindelse med byggevirksomheten er [vel] ^{blitt} vesentlig større [på grunn av at] ^{fordi} omkostningene [her] nå er langt større enn de var før krigen. Allerede i førkrigsårene var det [på] ^{allerede før} at store deler av folket ikke kunne skaffe seg forevarlige boliger av økonomiske grunner. Når byggekostningene nå anslagsvis er steget med 70 - 80 %, dels på grunn av prisforholdene, og dels på grunn av den bedre byggesåte, [en vil gjennomføre]

kan enhver tenke seg at det ^{må bli} vil være fullstendig umalig å få en tilfredsstillende løsning av disse spørsmål, dersom det ikke blir truffet ekstraordinære forholdsregler ^{for å} løse boligbyggingens økonomiske problemer.

[Situasjonen er i dag den at det ikke er mangelen på materialer og arbeidskraft som sinker boligbyggingen, men de vanskeligheter som melder seg i forbindelse med finansieringen. Dette er et helt uholdbart forhold. Dette vil selvsagt endre seg i det øyeblikk de økonomiske problemer blir tilfredsstillende løst, idet landet ikke rår over tilstrekkelige tekniske resurser til å gjennomføre en boligbygging som på kort tid kan tilfredsstille alle behov. Men det er også slik det bør være, at det er størrelsen av landets realekonomiske resurser, d.v.s. tilgangen på materialer og arbeidskraft, som kan disponeres til boligbyggingen, og ikke de økonomiske problemer, som må sette grensen for hvor mange og hvor gode boliger vi kan bygge.]

Det har vært arbeidet med disse spørsmål [på forskjellige kanter] i lengere tid, og det er vårt håp at regjeringen snart vil kunne legge fram en finansieringsplan for boligbyggingen, [som] i vesentlig grad bidrar til å løse de økonomiske problemer ved en forenkling av kreditforholdene og sikring av lavere kreditutgifter.]

[Samtidig vil en ta sikte på å søke omkostningene redusert ved rasjonaliseringstiltak og en øket standardisering på de områder innenfor byggingsindustrien hvor det er hensiktsmessig. Det vil da være påkrevet med en sterk kontroll av de fortjenester

som oppnåes av dem som medvirker i boligbyggingen.

Mangelen på boliger, og usunde dårlige boligforhold ^{er et} var som jeg sa, allerede et stort problem før krigen. [Når dette] ^{dette forhold} i dag står for oss som den avgjerende prøvesten på om vi har krefter og evner og vilje til å møte fredens oppgaver, [er det på grunn av den nød og de vanskeligheter krigens forhold har skaffet.]

[Det prinsipp vi må følge når vi skal ta fatt på denne oppgaven, må være et positivt og tillitsfullt samarbeide mellom private og samfundsmessige organer på grunnlag av viljen til å rydde vekk alle spekulasjonstendenser i boligbyggingen for å sørge for så gode hjem for alle nordmenn.]

Boligveisingen har sitt mål i seg selv, å skaffe folk boliger, men det er også en viktig del av et annet problem, ^{og skilting} beskjeftigelsesproblemet.]

Også forevarespørsmålet har en relasjon til ^{og skiltingen} beskjeftigelsesspørsmålet. [I et samfund hvor det er mulig å gi alle arbeidssfere et [samfundsmessig] nyttig arbeide, vil samfundsspørsmålet bl.a. være et vurderingsspørsmål om disponering av arbeidskraft.] For den øyeblikkelige situasjon vil problemet i all enkelhet kunne formuleres slik: Et dagsverk i forsvaret betyr et dagsverk mindre til gjenoppbyggingen av Finnmark. Denne sannhet må vi se i synene, allikevel er jeg ikke et øyeblikk i tvil om at vi må [selv om vi skal stjele fra gjenoppbyggingen] bruke adskillige dagsverk i forsvarets tjeneste. Norge sluttet seg til de forenede nasjoner. Dette medfører ikke bare rettigheter, men også plikter, og bl.a. plikten ^{til å bruke et brukbart forsv.} [på forsvarets område.]

^{Denne}
Disse pliktøster vi villige til å oppfylle fullt ut, og det selv om vi er klar over at det vil bety en hemsko for vårt gjenoppbyggingsarbeide.

I dag skaffer industrien levebrød til om lag 30% av folket og er den næringen som gir landet den største inntekten. Selv om den siste krigen har minnet oss om betydningen av et sterkt og allsidig jordbruk, så må vi se i øynene at hovedveien til høyere levestandard for folket går gjennom utbygging og rasjonalisering av landets industri. Billig kraft, isfri havner, tømmer, fisk og rikelige tilganger på malm, danner utgangspunktet som vi må bygge på.

En skal imidlertid være klar over at dagens industrisituasjon byr på mange mørke sider. Verdien av produksjonsapparatet er gått ned med en fjerdedel under okkupasjonen, og ^{produktivitetene} [produksjonseffektiviteten] er sunket [med]omtrent ^{på} ~~det samme~~ ^{måte} Tyskland, som tidligere var blant de største avlagere ^{av} for eksporten vår, er falt bort - sannsynligvis for en årrekke framover - og engelskmennene skylder oss så mange penger at de forsøker å spare det de kan. Det er særlig aluminium og ferrolegeringsindustrien og gruvene våre som lider under dette. Vi søker å øke det innenlandske forbruket av lettmetall til jernbanevogner og busser [ogslikt] men produksjonskapasiteten vår av aluminium er så stor at det er bare en gjenopptagelse av eksporten som kan gi hjelp som mennesker.